

אור לבין הזמנים

פניני חיוזק ועצות להמשיך העליה בתקופת בין הזמנים

זמן של בין הזמנים

הג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל היה אומר "בין הזמנים אינה זמן של חופש והתרשלות, אלא יש זמן של בין הזמנים", והכונה שהיא זמן מיוחד לעבודה מיוחדת, לימודים אחרים, חזרת הלימודים, סדרים אחרים וכדומה, ביחד עם מנוחה ורעננות, אבל יש בזה עבודה, והיא כזו כזו בפני עצמה לעבוד את ה' בכל החיוזק לפי המצב של בין הזמנים! והג"ר אליעזר שך זצ"ל כותב באחת מהקדמות' לספרו 'אבי עזרי', שכתב הספר בזמן הביניים! וכאן נשתדל לציין כמה דברי חיוזק, עצות, ומחשבות, בכדי שנוכל ליצול זמן זה כראוי בס"ד.

ויש לציין דבר נפלא שאמר האבני נור' זצ"ל, על לשון הגמ' (שבת קה) 'כל המוריד דמעות על אדם כשר' וכו'. וצ"ב הכונה באדם 'כשר' ולא 'צדיק' וכדומה. וביאר על פי המבואר במפרשים, דלכן בהמה שחיתתה י"ב חודש יצאתה מכלל טריפה (כדאיתא בגמ' חולין נו: 'סימן לטריפה י"ב חודש'), שבכל י"ב חודש יש את כל העונות המשתנים, קין חורף, קור וחום, ואם חיתתה כל התקופות הללו סימן שהיא כשירה. כמו כן אם אדם עומד על עמדו בלי השתנות בעבודת בוראו בכל המצבים והזמנים של החיים, נסיון העושר והעוני וכדומה, בצעירתו ובזקנותו, ואינו נוטה חלילה מדרכי התורה, אזי הוא מראה סימני כשרות ונקרא 'אדם כשר' עכ"ד. (הובא בספר כתר תורה, אבות)

ולעניינינו י"ל, שעל אדם כשר לראות שיוכל להיות במצב טוב של עליה בכל זמן ותקופה, במשך הזמן, וב'בין הזמנים', במעידים של שמחה, ובמועדי של אבילות של בין המצרים, ואם יכול לעבוד כל המצבים באופן הכי טוב, אז הוא 'אדם כשר'!

הזמן ובין הזמנים: המשל לרכבת עם הרבה קרנות

עיקר החילוק בין הזמן של בין הזמנים להזמן הרגיל, הוא בזה שבבין הזמנים כל אחד נמצא לבד בלי המסגרת של הציבור בישיבה או בכולל, ועל כל יחיד לעמוד בכוחות עצמו, לעשות מסגרת לעצמו ליצול ימים אלו בשלימות. ובאמת ימים אלו הם כימי מבחן כמה כל אחד יכול לילך בכוחות עצמו, בלי הרוח של הציבור בבית מדרש, שאם היחיד מנצל הימים לעליה באמת, בזה מראה שיוכל לחייב את עצמו לשמור סדרים קבועים ומסגרת יומי, ואינו תלוי כל כך בהציבור כמו שיש באמצע הזמן.

ומשל יפה בזה אמר הסבא מנובהרדוק זצ"ל, שכשרואים רכבת כשיא נוסעת עדיין, לא יודעים ולא מבחינים איזה קרון נוסע בכך עצמו, מפני שכל הקרנות נגדרים אחד אחרי השני, ולכן על כל קרון אפשר לחשוב שהוא מוביל את כל שאר הקרנות, אולם לאחר שפירקו אותם וכל אחד עומד בנפרד, רק אז אפשר לראות שכולם לא זזים מכת עצמם, ורק הקטר הוא החזק ומכוחו כולם זזים. והנמשל בזה הוא, שבאמצע הזמן כולם לומדים וכולם מתפללים, ואז נראה שכולם חזקים, כולם הולכים יחד, אבל המבחן האמיתי הוא בבין הזמנים, שכל אחד יושב לבד בביתו, שאז רואים מי החזק האמיתי ומי מתעלה מכת עצמו. (הראנו בבנינו, עמ' שלב)

הרב שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, כתבו בתו"ד: "לכן אנו פונים בבקשה גדולה מכל בני הישיבות הי"ו, שכל אחד ואחד יתחזק בלימוד התוה"ק בימים אלו במיוחד, ולקבוע לפחות ארבע שעות ביום ללימוד התוה"ק" (נרפס בקריינא דאגרא, ח"א, עמ' קפג). וכמובן שצורך גדול מאד לקבוע עת בכל יום ללימוד המוסר, שהוא תמיד בבחינת 'פיקוח נפש', אבל בימים אלו במיוחד הצורך בלימוד המוסר בכל יום היא הכרח גמור!

לחטוף הזמן גם 'בלכת בדרך'

ועלינו לזכור שהגם שחובה עלינו לקבוע עתים לתורה, אבל ביחד עם זה עלינו להשתדל ככל האפשר להיות מקושר להלימוד גם כשאנו בין כותלי בית המדרש, והגם שכל בעל משפחה צריך לעשות בחכמה ליתן זמן לבני משפחתו וצרכיהם, וביחד עם זה לחטוף ככל שיוכל ללימוד התורה, ואפילו אם הוא רק מהרהר בדברי תורה, ובוה מתקשר להבית מדרש גם בהיותו ברחוב או במקומות אחרים. וכבר כתב הרמב"ם ז"ל (תלמוד תורה, פ"ג ה"ד) "היה לפני עשיית מצוה ות"ת, אם אפשר למצוא להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו", ויש שכתבו שהכונה בזה, שכל היום יהיה האדם במצב של יחזור לתלמודו, לחטוף את הזמן ללימוד התורה, כפי שהמצב מאפשר. ועלינו לזכור שתלמוד תורה אינה מצות עשה שהזמן גרמא

ולאור זה עצה טובה לזה שיוכל להיות במצב של חזר לתלמודו, הוא לחשוב בקושיא אחת או חידוש אחד שלמד באותו יום, ויתבונן בה גם בלכתו ברחוב, או יקח איזה ספר שיש בו דברי תורה ערבים וקצרים, כגון ספר 'משמרת חיים' להג"ר חיים פינחס שיינברג זצ"ל, שיש בהם קושיות ותיוצנים נפלאים, שבקל אפשר למצוא איזה ענין להתבונן בו גם 'בלכתך בדרך', ואולי גם להיות נושא ונותן בזה עם שאר בני המשפחה הראויים לכך. (כמובן שלא יהיה במצב של סתירה עם הנופש והמנוחה שצריך לו ולבני משפחתו בבין הזמנים, והחכם עיניו בראשו).

תפלה ביציאתו מביהמ"ד חיוזק לחובשי ביהמ"ד

לקראת בין הזמנים קם הג"ר אלעזר שך זצ"ל ונתן שיחה לתלמידיו, דברי חיוזק כהכנה לבין הזמנים, ובוה פתח שיחתו: "שנינו (ברכות כח:) 'רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה וכו', ואמרו בגמרא, תנו רבנן בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקי שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חבירי, ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא' וכו'. ביציאתו מהו אומר 'מורה אני לפניך ה' אלקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים, אני רץ לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת' ע"כ. תפלה זו אנו אומרים קודם הלימוד וכן בהדרגה.

בחוקתי תלכו – לילך גם בכוחות עצמו

ויתכן שענין זה מרומז בתחילת פרשת בחוקתי, דכתיב 'אם בחוקתי תלכו', וראיתי הובא בשם הג"ר נחום זאב זיו זצ"ל (בנו של הסבא מקלם) שאמר בדרך משל, קבוצת אנשים ישבו על יד השלחן ואכלו ושתו, ולא ניכר הבדל בין איש לרעהו. לאחר הסעודה קמו כולם והלכו ורק אחד נשאר על מקומו, ולא ידעו מה הסיבה שאינו זז ממקומו. הסתכלו למטה וראו שרח"ל אין לו רגלים! והנמשל בזה הוא, שיש בחורים שיושבים בישיבה ביחד עם כל ההברים ולומדים חזק, ולא מכירים כל כך הבדל בין זה לזה, אבל אחר כך שצריכים ללכת לעולם הגדול אז מכירים את ההבדל בין זה לזה ורואים למי יש רגלים ולמי אין רגלים.

והמוסר השכל לכל אחד, שכשהכל יושבים ולומדים בבית המדרש ובישיבה יחד, לא מכירים למי יש כוחות עצמיים ללמוד, שיתכן שלומד רק כי כך הוא המצב והרוח, והבחינה האמיתית לראות מי יכול ללמוד חזק בכוחות עצמו, כשמגיע בין הזמנים ויומי דפגרא, ולא כולם לומדים בבית המדרש, אם היחיד יכול להתחזק וללמוד בהתמדה גם במצב כזה, זה אות שכל הזמן היה הולך גם בכוחות עצמו. וזה מרומז בלשון 'אם בחוקתי תלכו', שכל יחיד יוכל לילך בחוקות התורה גם כשאין כולם יושבים ביחד ולומדים. (ו"ל עוד, שמצב זה בא רק כשתהיו עמלים בתורה, שע"י הוגה בתורה תמיד בכל הכוחות, גם כשאין הרוח מסייעת). (דבר תורה על השלח, בחוקתי)

העצה הראשונה: קביעות עתים לתורה

ולאור זה, העצה הראשונה לזמן זה הוא, שיקבע כל אחד סדרים קבועים מדי יום ביומו, סדרים עם זמנים קבועים, שאפילו אם לא יכול לקבוע כמות בשעות כמו במשך הזמן, אבל הזמנים שיוכל ללמוד יהיו קבועים, כגון שקובע סדר ראשון בבוקר, במשך כמה שעות, וכן סדר בלילה, אבל צריכים שהיו קבועים פחות או יותר שבשעות אלו הם זמן הלימוד, ולא יתעסק או בשאר דברים. שבלי קביעות סדרים, יתכן מאד שימצא שיעברו ימים בלי הרבה תלמוד תורה ח"ו, וכבר אמרו חז"ל (שבת לא.) שמהשאלות הראשונות ששואלים בדין הוא 'קבעת עתים לתורה', ומשמע מזה שקביעות עתים לתורה הוא קובע מה היתה מהלך החיים של אדם זה, שאם קבע עתים לתורה, חזק ולא יעבור, אז סדר יומו היה מיוסד סביב שעות הלימוד, ולא ההיפך. ואם בכל יום מחיי האדם צריך קביעות עתים לתורה, בזמן של בין הזמנים הלא כל שכן, שצריך לקביעות עתים לתורה ביותר.

וקביעות זה, כדאי שיהיה בקביעות זמן הלימודים, קביעות מקום בבית המדרש וכדומה, וגם קביעות הלימוד מדי יום ביומו, אם זה לימוד חדש מה שלבו חפץ, או חזרה על הנלמד במשך הזמן, אבל שיהיה לימוד קבוע ומחושב, ובוה יראה סייעתא דשמיא בלימודו שקובע עתים לתורה כראוי. ובמכתב קול קורא שיצא לקראת בין הזמנים, מהגאונים הרב שך זצ"ל, הרב חיים שמואלביץ זצ"ל, הסטייפלער זצ"ל, הרב משה חבורני זצ"ל,

(א) למותר לציין שלא באתי כאן כמורה דרך או נותן עצות, וגם לא הגעתי למדרגות השלימות בעניינים המדוברים כאן, וכן אין כאן מאמר שלם בכל החיוזקים והעצות הנצרכין לתקופה זו, אלא שמינו שנתקבצו לעצמי כמה פניני חיוזק לתקופה זו, חשבתי לא אמנע מאחרים כמנוי להתחזק בהם, ותקותי שיביא לחיוזק לאחרים גם כן בס"ד. (ב) הובא במאמר מרדכי ח"ב מאמר מה. מקור הדברים הוא במאמר מהג"ר יעקב זצ"ל, שנרפס בקובץ קול תורה חלק עד, עמ' רמט, ושם יש מאמר שלם בענין הזמן של בין הזמנים, ע"ש ות"נ. (ג) ויש לדעת שאם מגיעים למצב זה שחוטפים כל זמן מיותר ללימוד התורה, הרי הוא כאילו ממשך לימודו כל היום, כמש"כ התוס' (ברכות יא: ד"ה שכבר נפטר) לענין ברכת התורה, ח"ל: "דשאני תורה שאינו מייאש דעתו, דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה, והיו כמו יושב כל היום בלא הפסק" ע"ש. – וכדאי לציין בקיצור, שעצה טובה גדולה בפרט בימים אלו, הוא להשתדל מאד בכתובת חידושי תורה, שזה מועיל להבנת הלימוד, שמחת התורה, ושמחת החיים!

וכאן שאל הרב שך זצ"ל: "לכאורה גם ביציאתו מבית המדרש היה צריך להתפלל שלא יכשל, שהרי ביציאתו מבית המדרש הוא עומד לפני כניסתו לרחוב, והיה צריך תפלה חזקה יותר שלא להכשל, שהרי הרחוב הוא מקום שונה לגמרי ויש בו מכשולים. והנראה מזה שלהכנס לרחוב לא די בתפלה ובקשה שלא להכשל, אלא אז צריך לזכור ולדעת כמה יש להודות על ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש, וזו היא התפלה הגדולה ביותר שלא להכשל, כי בזה שזכר תמיד 'ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, שאני משכים והם משכימים שאני רץ והם רצים', ע"י זכירה זו תהיה זהירות ממכשול!" הרי לנו עצה טובה להמשיך העליה שלנו בבין הזמנים, ליכור ולחזור ולשנן בשפתנו ובלבנו את האושר והזכות שיש לנו להיות מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות, ובוה גם אם נהיה ברחוב לא נשכח מעלתנו ורוממתנו הנעלה האמיתית. ופעם התבטא בזה הרב שך זצ"ל: "בן ישיבה שאינו מרגיש את הרגשת האושר בזה 'ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי מיושבי קרנות' – אינו יודע בין ימינו לשמאלו!" (מחשבת מוסר ח"א, עמ' עפב).

'דברים יורדים חדרי בטן וגופחים רוח חיים תוך פנימיות נפשו'

ובאמת הזמן גרמא להתבונן בזה לפני צאתנו מבית המדרש במצב של הזמן ל'בין הזמנים', לדעת ההשקפה הנכונה במצבינו בהעולם, בכדי שנוכל להיות לאור המעלה שיש לנו באמת. ומצינו דברים נפלאים בזה מהתפארת ישראל (ברכות פ"ד מ"ב, בבועז) על לשון המשנה הנ"ל "ביציאתו (מבית המדרש) מהו אומר 'מודה אני לפניך ה'

לשמור הלבוש של 'בני תורה' גם בבין הזמנים!

והנה אחד מהשמירות לבן תורה מחוץ לכותלי בית המדרש הוא הלבוש של בני תורה, שאינה סתם מנהג, אלא קביעות של צורת החיים, להעמיד ולהזכיר לחיות חיים מעולים ומיוחדים כראוי לבני תורה מבקשי ה', וכמו שבגדים מגינים על האדם מהקור והחום וכדומה, כמו כן הם יכולים להגן על פנמיות האדם לחיות חיים ראויים וחשובים באמת, (ובדוגמא לזה אמרו חז"ל שבת קיג. דר"י קרי למאניה 'מכבודתי', ופירש"י שמכבדין בעליהן). וכמו שענינו רואות שמי שלבוש כחרדי שומר תורה ומצות, קשה לו להסתובב עם אנשים פורקי עול ולהתחבר אליהם פנים אל פנים, ונמצא שבגדים מעמידים את האדם בצורה מיוחדת הראוי לו. ואנו למדים כאן, שענין הבגדים אינם אלא דבר חיצוני בעלמא, אלא אדרבה הם ביטוי של חשיבות, ומשפיעים הרבה על הנהגת האדם, ולכן הם תופסים מקום חשוב בעבודת השי"ת.

ובענין זה דיבר הג"ר דוד כהן שליט"א (ר"י חברון) "אנו רואים יותר ויותר ברחובה של עיר בני ישיבות היוצאים בלי בגד עליון וכובע, שזה היה המלבוש של כל בני תורה בדורות האחרונים. עד לפני כמה שנים היה רגש בושה טבעי לכל בן תורה לצאת לרחובה של עיר בלי חליפה וכובע, והיום נפרצו גם בזה רגשי הבושה, וזה מראה שנשטטשו המושגים והערכים. עדיין אני זוכר כשהייתי בחור צעיר בישיבה וירדתי לרגע אחד לרחוב של ישיבה בלי כובע וחליפה, ופגש אותי המשגיח הגה"צ ר' מאיר חדש זצ"ל ושאל אותי 'האם אתה נמצא עכשיו בבית המרחץ?' אלו היו המושגים של צורת בן ישיבה גם בהופעה החיצונית נכבדות של בני תורה!" (הובא בספר 'שערי הישיבה' עמ' 53).

ובמיוחד בימי בין הזמנים שאין נמצאים בכותלי בית המדרש, עלינו לשמור את צורת החיים שלנו, את הלבוש של בני תורה שישמור אותנו מרוחות שמבחוץ! ואפילו אם נמצא במקום שלא יצטרך ללבוש כובע ובגד עליון (דואקסט), אבל יש לזהר לא להתפשט מבגדי הבני תורה, וד"ב.

העצה לשמירה להתבונן ולהכיר בחשיבות הגדולה שלנו!

ונסיים בדבריו של הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל (משר"א, א, עמ' קנו) "חייב אדם להתבונן ולהכיר בחשיבות הגדולה שיש בו בעצמותו, וככל כמה שמרבה בהכרה זו כן מתרבת וגדלה בו חשיבותו, וזהו גורם גדול ועיקרי לתקון המעשים יותר מכל, שהרי מצד הכרת חשיבותו לעולם יחשוב בדעתו אם פעולה כזו ראוייה לו והגונה לו, וימנע מכל מעשה ומכל התנהגות שאינה לפי כבוד חשיבותו... ומכ"ש מי שעוסק בתורת ה' הרי"ה כעין הכהנים... ובאמת כל עצמותו של אדם, ומדרגתו בעצם, היא לפי הכרתו בערכו..."

נמצינו למדים דכלל הוא, שכל מה שמרגיש אדם מישראל בעצמו יותר שהנו בן מלך ומעוֹת לגדלות, הרי"ה שומר נפשו וכבודו, שמתוך הרגשת האמיתיות שהוא בדרגת בנים אתם לה, ממילא ענינו רצויים וישרים. וכן מצינו במס' שבת (קיד). "איזהו ת"ח שמחזירים לו אבידה בטביעות העין, זה המקפיד על חלוקי להפכו", ופירש"י: "שלא יראו התפירות המגונות ואמרי החלוק" ע"כ. הרי שגם בת"ח אם אינו מקפיד שיהא נראה בכבוד התורה, אין להאמינו בטביעות עין, דאפשר שאך נדמה לו ויאמר שידע בוודאות. והרי לנו עד היכן הדברים מגיעים, שאם אדם אינו מכיר בערכו ומקטין את עצמו הרי גורם בזה הפסד גדול לכל עניני רוחניותו, עכ"ל.

במהלך מחשבה זו, תמיד לא לשכוח את המעלה הגדולה שלנו כבני תורה, ולחיות לאור חיים של רוממות של חיים של תורה, בזה נזכה בס"ד, לשמירה מעולה גם בבין הזמנים, כשאין נמצאים בתוך כותלי בית המדרש כל היום, שמירה רוחנית, שמירה גשמית, בבריאות הגוף והנפש, אמן כן יהי רצון!

השונא מחזיר ביותר אחרי הבני תורה – ועלינו לעמוד על המשמר

הג"ר ברוך בער ליבוביץ זצ"ל (במאמר הדרכה לבני ישיבה) היה אומר: "הכתוב אומר (דברים יא, יח) 'ישמרתם את דברי אלה על לבבכם', וכתב הסמ"ג 'אזהרה להיות שקוע ועסוק בתורה הקדושה', והכוונה בזה שמעת לעת שלם צריך בן ישיבה לשמור עצמו... ואין לומר מה צורך לנו בשמירה, הלא אנחנו יושבים בישיבה ולומדים, לא היא, ענין השמירה המוטלת עלינו צריך להיות כמו במלחמה, שגדולי המלוכה יושבים כסדר בלי הפסק וחושבים ומתבוננים ומתיישבים איך לעשות ולאן לפנות, וזה עיקר המלחמה, ואם יניחו מחשבתם רגע אחת יכולים ליפול שדודים מנוצחים. התורה צוה אותנו 'ישמרתם', הכוונה בזה שכסדר בלי הפסק כל שהוא צריכין לחשוב, ואני אומר לכם שצריכים לחשוב עוד יותר ממה שחושבים במלחמה"

ובזה הוסיף דברים לענייננו: "בצאת בן תורה מהישיבה פוגשו היצר, והוא מחזיר על בן ישיבה יותר משאר בני אדם, וא"כ כמה שמירה צריכין... בעל ירא שמים צריך לשמור לבו לברוח מן הרע כמפני האש... כל בן ישיבה צריך לדעת היטב איזה מין מזיק סובבו... היצר אינו בא בבת אחת רק לאט לאט... על כן אני מזהיר שכל בן ישיבה צריך להתחזק לבא לתפילת הישיבה, ללמוד מוסר ראשית כל שהיא ראשית חכמה, וכל אחד ישמור את חברו, וצריך להשתוקק ולתאווה שהתורה והיראה יתקיימו... יתבעו מכל בן ישיבה בעד כל העולם מדוע אין שם שמים מתאהב על ידו, צריך לשמור הלב בלי הפסק כל ימי חייו, ולא די בזה בלבד שנמצאים בישיבה, אם אתה שומר את נרי אני שומר נרך, וזהו כל החומה של ישראל השם יתברך וישיעכם" ע"כ.

ובשיחה שנתן הג"ר מרדכי שוואב זצ"ל כהכנה לבין הזמנים, העתיק דברי רבו הגר"ב הנ"ל, והוסיף: "מאוד מאוד צריכין לזהר בעזיבת הישיבה וביציאת כותלי בית המדרש, כי הרחוב זה כבר עולם מסוכן, והיצר הרע מפתה לב האדם בדברים קלים, כהסתכלות בדברים אסורים בנסיעתו על הדרך. ובפרט בדור הפרוץ כזו שלא היה הרחוב כל כך משוקק מומן המבול, וענין צניעות נעשה הפקר בעיני העולם, ורואים הכל ויודעים הכל, כל דבר גלוי בתמונות... מלפנים עדיין היה עוד רמז של צניעות ברחובות העיר, והיו יכולים לנסוע, אבל עכשיו כבר נאבדה כל אנושיות, וזה סכנה גדולה לילך ברחוב. והנה שמעתי מאדם גדול אחד מי שרצונו באמת לשמור את עצמו מסייעין אותו מן השמים לשמירה אמיתית!" (ע"י בספר הנפלא 'מאמר מרדכי' ח"ג, מאמרים עח – פ)

(ד) והראב"ט בזה בספר 'אור המעד', במאמר לחנוכה. ועוד ענין יש בזה, והוא התפלה הנכלל באמירה זו, שמתפללים לינצל מהמכשולים המצוים מחוץ לכותלי בית המדרש. וכדאי לציין דברים נפלאים שכתב הג"ר חיים מוולאז'ין זצ"ל בשם הגר"א זצ"ל (בספר כתר ראש סימן עג) "ישקדים תפלה לצרה. וקורם לכתו בדרך, או בבוקר השכם יאמר 'דבנו של עולם הנני הולך בנאי עצמות ומקום מסוכן, והשיעני מיצר הרע ומחשאים ומעונות, ובפרט מעבירה פלונית, וירבה בזה מקירות לבבו, ויושיעהו השם". עוד כתוב (סימן קלה) "כשדעתו לילך בשוק יתפלל ויבקש רחמים לכל יכשל ח"ו בשום נדנדו חטא והרהור עבירה ר"ל. ועוד כתוב (סימן קמו) "שאלתי מרבני, הסכמתי לחזור לעיר כן, אבל אני ירא מטרת הצפוני, ואמר לבקש רחמים מהקב"ה ובלעדו אין עזור" ע"ש.